

Joan Fuster
Escriptor

Michel de Montaigne. Una vella, afable, corrosiva companyia*

Algú em va cridar l'atenció, amb més raó que un sant, per cert. Com és possible que a mi, precisament a mi, em passés per alt el centenari dels *Essais*? Els meus amics coneixen la devoció que professo a Michel de Montaigne, tan sols compartida —en el meu afrancesament fatal— pel meu afecte a Rabelais i les admiracions esporàdiques pels «moralistes» i els «llibertins». Hi atorgaria les preferències a Rabelais, escriptor d'una mala bava insuperada, humanista irònic i personatge desvergonyit. Ara, per a les estones suaus de la relectura, els *Essais* continuen sent papers insubstituïbles. Cadascú té els seus clàssics: entre els meus, Montaigne. No pas perquè Montaigne resulti, a hores d'ara, un clàssic «viu». Probablement, les seves pàgines pesen massa, amb la seva càrrega de citacions, al caire de la pedanteria. Els qui, per no haver estat seminaristes, tenim una idea força vaga del llatí de la bona època, hem d'acudir a les notes de l'editor per a mantenir el fil del seu argument. A més a més, s'excedeix a contar xafarderies grecoromanes, que els segles s'han encarregat de banalitzar. Tot això no està gens malament, sobretot ara que l'analfabetisme s'escampa, i a quin ritme!... Montaigne va començar dient «jo».

«Jo sóc la matèria del meu llibre»... Alguna cosa així va escriure, per tal de no enganyar ningú. El «jo», fins aleshores, havia estat privatiu dels poetes lírics.

Potser compta amb algun precedent, però tant se val! Montaigne es va posar a escriure sobre tot allò que és humà i part del diví, a partir del seu «jo», del seu «jo» convertit en «matèria» de llibre, d'un llibre de prosa i sense pretensions. Sospito que fou una revolució. I és això el que atribueix l'encant més atractiu al seu patracol. Dels poetes el distanciava una concepció del «jo» diàfana: no es cenyia a les angoixes sublimes de l'amor o de la mort, ni gairebé hi parava compte, sinó que més aviat parlava d'aquesta preciosa vulgaritat que és el viure de cada dia, la guerra, el sexe, les malalties, el crim, la propietat, les supersticions... De què no va escriure Montaigne? Les edicions successives dels seus *Essais* n'ampliaven la temàtica, i poques vegades va caure en la trampa de la filosofia. Em refereixo a la «filosofia» com Déu mana. D'això, se n'ocupà més tard Descartes: «*Cogito ergo sum*», amb l'«ego» elidit. Montaigne divagava a l'atzar d'un comentari o d'una anècdota. I hi afegia allò de «*Que sais-je?*»

Montaigne tampoc no estava gaire segur del seu «jo» i, si no m'erro, el va qualificar amb l'esplèndid adjectiu d'«ondulant». O sigui: ben al contrari del «jo» dels filòsofs. S'acostava més als poetes, però els poetes —geni a banda— solen ser ximpls. Què és ser «jo»? La pregunta, en abstracte, i per a un percentatge elevadíssim de la població, no hi compta. De fet, el drama de la identificació personal pertany més aviat a l'àrea de la psicologia. Més d'una vegada he al·ludit a un parell de passatges cèlebres: l'un de *El rei Lear*, i l'altre de *Don Quixot*, amb sengles bojos que llancen el mateix interrogant: «Qui sóc jo?» En el fons, caldria traslladar-nos a un

* Article publicat a *La Vanguardia* l'11 de gener de 1981 amb el títol «Michel de Montaigne. Una vieja, afable, corrosiva compañía».

La Fundació Josep Irla agraeix a Josep Palàcios l'autorització desinteressada de la publicació del present article, i a Vicent Pitarch la seva acurada traducció.

altre terreny: «Per què sóc jo?» D'avui a demà, aquest «jo» en què es reconeix? Per la memòria? Afortunadament, no hi ha qui se'n faci càrrec, d'això. Hom se'n va a dormir i es lleva sabent que és «ell», o sigui, «jo». En bona lògica, l'assumpte no està tan clar. Gertrude Stein sostenia una afirmació encantadora: «Jo sóc jo perquè em coneix el meu gos». Kant, Hegel i la resta de la família s'haurien escandalitzat davant la frase. I tanmateix... A quin sant aquesta petulància de considerar-nos «jo» —filosòficament—, si no hi ha ni un mal gosset que ens bordi?

El «jo» de Montaigne era «ondulant», això és, un «jo» preanarquista. Ignoro si l'autor dels *Essais*, individu conservador i apacible, ha estat mai contemplat des d'aquest angle. Penso en allò que va suposar la ruptura amb l'«ego» presumptament estable i coherent. El «jo» dels poetes és semblant. El «jo» dels filòsofs, tanmateix, és una entelèquia aparentment racionalista. No hi ha res de menys «racionalista» que allò que és presentat com absolutament racional. La «raó» és la «raó», per descomptat, però és, a més, el reuma, el mal de queixals, els càlculs renals —Montaigne en patia—, una tiroide hipertrofiada, el fred que Descartes mirava de mitigar mitjançant l'estufa famosa... I mil coses

més. Caldrà dir que un «racionalisme» a ultrança corre el risc d'esdevenir «irracional»? Mai no se sap. Deixo la discussió enlaire, no pas sense aprensió. El cas és que després et vénen els filòsofs amb l'«ens», la «intuïció», el «no-res», la «dialèctica», el «temps», i moltes més collonades. Molt en temo que a les obres completes de Hegel no hi surt, ni incidentalment, la migranya. El «racionalisme» de Montaigne és «racional» en tant que «ondulant» és el seu protagonista: l'home.

O la «condició humana». La novel·la de Malraux té, d'entrada, una cita de Montaigne, que insinua la idea que la «condició humana» queda inscrita en la peripècia de cada veí. I per què no? No hi ha pas una «condició humana» històrica a seques, però hi és. Aquest entusiasme per la perpetuació de l'espècie, que ens durà al suïcidi col·lectiu, pertany a la «condició humana» o no? Els clergues antics casuísticament distingien entre luxúria i matrimoni, o cas-tetat, o el que fos. No bufen per aquest cantó aquests vents. Ara, més enllà de la lluita de classes, dels sistemes de producció, i de les seves maneres, i tot això, la «història», hi subsisteix la impertèrrita biologia. El «materialisme històric» va ser una troballa formidable, a la qual m'hi apunto: salutacions a

Herr Marx. Llàstima que no sigui prou. I que no se'm retregui que Montaigne era «ondulant» perquè era «burgès». «Ondulant» ho és el burgès i el proletari i el darrer pastor que toca el flabiol. Montaigne, a l'hora d'enunciar-ho —més que no pas denunciar-ho— hi posava el dit a la nafra...

Llegeixin, llegeixin vostès els *Essais*... ◀

Assaigs
Michel de Montaigne
Proa
3 volums
Barcelona, 2006-2008
Traducció de Vicent Alonso